

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԳԻՐ ԵՒ ԳԻՐ

(Հնդկական՝ Գրիգոր Քեօտեան, XIV+522 էջ)

Լայմանիստ հատոր մը՝ իր քաղաքամոյթ քովանդակութեամբ:

«Կեանքի մը գիրքը» կոչեմք թեքես, եթէ յուսահատած ըլլայինք հնդկական մերկայ եւ հետագայ գործունէութենէն, եւ ուզէինք հաշուելէ ինչ մը պատրաստել: Սակայն, իր ներշնչարհային հարուստ ու քեղմնաւոր «ալեկոծումներ»ուն գիտակ ըլլալով, ու նոր օրերու իր ստեղծագործական ճիգին ակնկալութիւններով այս ծաւալուն հատորը եւ պիտի՝ կոչեմ իր կեանքին գիրքերէն «հատըմտիր» մը, որ կը ներկայանայ ընթերցողներուն իր եռակի քովանդակութեամբ.

- Արուեստագետը

- Արուեստաբանը

- Հրապարակագիրն ու մտաւորականը

Հեռագրագծութիւն կոչեմ թէ այլ քան, այս տողերը կը գրուին ճիշդ այն պահուն երբ հեռաւոր Պոսթոնի մէկ սրահին մէջ, հաւաքուած է խումբ մը գրչի, մտքի եւ սրտի իր քարեկամներէն եւ «մէկտեղ կ'ուզեն, կը զգան, կը խորհին Անկարեւելի, Կարեւելի...»:

Փորձ մըն է այս՝ ուրեմն, ոգեղէն կամուրջ մը նետելու դէպի Ատլանտեանի ամբիկեան փոխմէր, ուր գոյութիւն ունեցող հարիւրամեայ պատմութեանը մէջ հայագաղութին, վերջին քանամեակին՝ Գր. Քեօտեան ունեցաւ իր անուրանալի ներգործութիւնը: Իսկ, եթէ այս պահուն մեծարանքի կ'արժանանայ մերկայ հրատարակութիւնը, սոյն տողերը թող մկատուին վկայութիւն մը պարզապէս, այն գաղութէն՝ ուր բանդակուեցաւ կեանքին կիսադարեան շրջանը, ահուհի, կազմաւորումի եւ գործունէութեան: ԱՐՈՒԵՍՍԱԳԵՏԸ

Տիրական գիծը իր մօտ՝ երգի-ծանկարչութիւնն էր: 1950-60ական

թուականներուն լիբանանահայ մամուլի մէջ («Զարթօնք» օրաթերթ, «Միրակ» ամսագիր եւ «Սփիւռք» շաբաթաթերթ) երիտասարդ ու թարմ ոյժ մըն էր Գր. Քեօտեանը: Այդ ժամանակահատուածին՝ իր ստորագրութեամբ ունեցած ենք շուրջ յիսնեակ մը երգիծանկարներ: Արուեստագետ բնորոշումը չի պայմանաւորուի բանակով իր երգիծանկարներուն: Այլ՝ սեղմ ու ժպտ գիծերով կեանքի կոչուած երգիծանկարներու ստեղծագործութեամբ: Անշուշտ՝ քանակին առատութիւնը պիտի աւելցնէր մեր ստացած հոգեկան քաղաքացիութիւնը. երեւոյթ մը՝ որ մեր մէջ պիտի զարգացնէր ու շոյէր մեր անձնասիրութիւնը:

Իր երգիծանկարներուն մէջ կ'առանձնացնէք «Սարուխան իր հերոսներով», «Գերսամ Ահարոնեան», «Միքայէլ Կիւրեան», «Արամ Խաչատրեան», «Հր. Սեդրակեան», «Աշոտ Պատմագրեան», «Գեորգ եւ Սեսիլ Քէշիշեան», «Մարդը» շարքը, «Հրատարակչի մը Արկածները», «Ազգային Մամուլ», «Եւ Հայ Ազգն են» եւ «Հայկական Առածներ» էջերը, որոնք մնայուն ու վաւերական ապացոյցը կը կազմեն իր տաղանդին, որ փոքր, շեղեցաւ իր հունէն, այս անգամ մեզի ընծայարեւելու համար...

ԱՐՈՒԵՍՍԱԳԵՏԸ

Եւ այս երիտասարդ երգիծանկարիչը, որուն մէջ կ'ողջունէինք Սարուխանի եւ Տ. Անեմեանի արժանիքներուն իսկական ժառանգորդը, նոյն՝ ոսկի երակին շարունակութիւնը երաշխաւորող երիտասարդ արուեստագետը, նոյն այս տառամեակին մեզի մերկայացաւ իբրեւ արուեստաբան՝ գեղարուեստական հանդիսութիւններու եւ թատերական երկերու քննադրութիւններու

առիթմներով ստորագրած իր գնահատական թե՛ բնագաղափարներով էջերով: Ուրեմն, ծնունդով արուեստագետ, եւ կազմաւորուած ու մշակուած միտք, ան, յատկապէս «Զարթօնք» օրաթերթի եւ «Սփիւռք» շաբաթաթերթի սիւնակներում մէջ ունեցաւ իր մնայուն տեղը:

Ներկայ քաղաքաքաղաքային մատնանք, լաւագոյն հանդիսարանն է երեսնամեայ ժամանակահատուածի մը ընթացքին, լիբանանահայ գաղութին ունեցած մշակութային ու գեղարուեստական քարճորակ նուաճումներում եւ անոնց արձանագրութեանց: Այստեղ է որ Գր. Քէօսեան իր ընթերցողներու դատաստանին կը ներկայանայ գուգահեռաբար՝ իրրեւ տեսարան եւ արուեստարան:

«Մի ծաղը» խորագրեալ աշխատասիրութիւնը, որքա՛ն ինքնատիպ եւ նոյնքան խորագրին, լոյս էր տեսնէր «Շիրակ» ամսագրին մէջ 1958–1959ի ընթացքին, պարբերաբար: Ներկայ հատորին մէջ ան կը գրաւէ էջ 385–445ը, որում ամփոփուած կը յաջորդէ երգի-ծանկարչութեան մասին ամփոփուած կը յաջորդէ երգի-ծանկարչութեան մասին գրուած յօդուածը (շուրջ 13 էջ): Վերահրատարակութիւնը այս ուսումնասիրութիւններում եւ անոնց ընկերացող այլ յօդուածներու, որոնք նուիրուած են Սարուխանին ու Տ. Անեմանին, Քիրազին ու Պ. Մասիկեանին եւ այլ մեծանուն ստեղծագործ արուեստագետներուն, ինչպէս նաեւ քառասնեակ մը թատերախօսական ակնարկներու, մեզի կը ներկայացնեն Գր. Քէօսեան արուեստարանը ու մտաւորականը: Անշուշտ, ընթերցողը պիտի նկատէ թէ այս ուսումնասիրութիւններու խորքային եւ իմացական կառոյցին մէջ մեծ է տեղը միջազգային, յատկապէս՝ արեւմտեան գեղագիտական միտքին: Դեմքեր եւ գիրքերու անուններ՝ որոնց կը հանդիպինք ծանօթագրութիւններու

բաժինին մէջ: Հետեւաբար, ընթերցումը կը վերածուի իմացական վայելքի: Լիբանանի մէջ, սա՛յն շրջանն էր, երբ թատերական ներկայացումներ, գեղարուեստական թէ՛ գրական հանդիսութիւններ գիրար կը խաչաձեւէին: Նախա-պատերազմեան շրջանի «Երազային» Պէյրութին կ'երթայ մեր ակնարկութիւնը: Եւ այդ տասնամեակներուն հայ մամուլին անսակարկ նուիրեալներն եղաւ հեղինակը այս գիրքին, իրրեւ աշխատակից թէ խմբագրական կազմի անդամ «Զարթօնք»ին, «Շիրակ» ամսագրին եւ «Սփիւռք» շաբաթաթերթին, եւ շրջան մը՝ պատասխանատու խմբագիր՝ Հրէմ-Հեմի «Խօսնակ» ամսագրին:

Եւ ահա, ծառայութիւնը հայ գիրքին ու մամուլին՝ իր մէջ զարգացող արժանիքները հայ մտաւորականին: Ընդարձակ եւ լայնահուն դաշտ մը գործունէութեան, ուր անցաւ գրական նախասիրութիւններու իր նկարագիրը եւ գործեց գաղափարախօսական խորտա մարդու իր հաւասարակշիռ մտածողութիւնը: Այսինքն՝

ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆՆ ՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

1957ին, երբ «Զարթօնք»ի էջերում սկսան երեւիլ Գր. Քէօսեանի տոմսակներն ու քրոնիկները ազգային-գրական հարցերու շուրջ, ան մտաւորական լայն հետաքրքրութիւններու տէր երիտասարդ մըն էր: Գիծը ու Գիրը կու գային ըլլալու իր հարագատ տարերքը, եւ ինք՝ նուիրեալ աշխատաւոր մը յոյզ գոյգ քննադատներում: Այդ տարիներու լիբանանահայ կեանքը կ'եղար երկքեւեւ մտածողութեամբ շիկացած մթնոլորտին մէջ: Տեղւոյն մամուլին մէջ նոր անուններ կը յայտնուէին: «Սփիւռք» շաբաթաթերթը՝ Ս. Սիմոնեանի նախաձեռնութեամբ, «Շիրակ» ամսագիրը գրականութեան եւ արուեստներու, Քէօսեան Մշկ. Միութեան եւ «Խօսնակ» պաշտօնաթերթը՝ Հրէմ-Հեմի Լիբանանի

շրջանակին կողմէ: Գր. Քեօսեանի գրիչին ու վրձինին համար յիշատակ երեքն ալ իրենց գրական տեղը ունեցան:

Քեօսեանի գրաճնադատական ակնարկները ընդհանրապէս Շահնուրեան գրականութիւնը ունէին իրրեւ մթնոլորտ: Ներկայ հատորին մէջ վեց անջատ գրութիւններ կան մուկրուած Շահնուրի գրական երկերու վերարծնորութիւն: Իսկ իր մամական գրութիւնը հիւանդկախ առողջութեամբ գրագէտին հետ ու մամաւանդ իր իսկ մախանունութեամբ լոյս ընծայած «Թերթիս կիրակնօրեայ Թիւր» խորագիրը կրող արծակ էջերը Շահնուրին, կու գար մուկրագործելու այդ քարեկամութիւնը: Շահնուր սեղմ էր, խիտ, ամփոփ՝ իր վճիռներուն մէջ: Ունէր ակնյայտ սրամտութիւն: Նոյն ոճը ունէին Քեօսեանին գրական ակնարկները:

Տարիներու քաւալին հետ, ընկերային կեանքի սեփական փորձն ու շրջապատի պայմանները Քեօսեանին գաղափարական մտածողութեան տուին մոր կշիռ, նոր նայութիւն: Լրջամտեան տագնապի առաջին տարիներուն զինք կը տեսնէինք օտար երդիքներու տակ: Եւրոպական մշակոյթին աւելի մօտ ու հարազատ զգացող այս երիտասարդը, քանի մը տարի ետք, 1982ին ստանձնեց Պոսթոնի «Պայքար» շաբաթաթերթի պատասխանատու խմբագրի պաշտօնը: Նոյն տարին իսկ ՀԲԼՄի Ալեք Մանուկեան Մշկ. Հիմնադրամի կողմէ իրմէ լոյս տեսաւ արուեստաբանական երկ մը, երկվեզն՝ «Գառզու, Մոգական Աշխարհի Մը Վարպետը» խորագիրով (անգլերէն թարգմանութիւնը՝ Արա Գալայեանի): Այս հատորը մուկրագործած եղաւ Գր. Քեօսեան արուեստաբանը, մեկնաբանը՝ գեղանկարչութեան:

Արդարեւ, 1982-1995 «Պայքար»ի իր խմբագրական աշխատանքը իրեն համար քացաւ հրապարակագրական ու

գաղափարախօսային գրականութեան նոր դաշտ մը: Այդ խմբագրականներէն աւելի քան տասնեակ մը մտայնոր ընդգրկուած են այս ծաւալուն հատորին մէջ: Նոյն է ժառ ու քծախնդի՝ իր իսկ գործերուն մկատմամբ: Իսկ «Քաղաքական Օրագրութիւն»ները, գրուած զանազան առիթներով, կրկին մաս կը կազմեն սոյն հատորին՝ նոյն ժառութեամբ:

Հաւանաբար հարց տրուի թէ ազգային-քաղաքական բովանդակութիւն ունեցող մամուլի երեւցած որեւէ խմբագրական կամ այլ յօդուածներ կրնա՞ն ամարգել մուտք գործել, մամ հաւաքածոներու մէջ:

Ժամանակագրութիւն եւ վկայակոչութիւն գիրար կ'ամբողջացնեն: Օրաթերթերը քիչ անգամ ունին հոգածութիւնը կողքի եւ գրապահարանի: Գիրքի ծաւալը կը փրկէ անվերադարձ կորուստի ճակատագիրը հրապարակագրութեան: Երբ ինք եղաւ մախանունողը իր ցրուած էջերու մէկտեղումին, հեղինակային վերախմբագրութիւն:

Իսկ մենք, որ եղանք անյազ ընթերցողը մերկայ հատորին, մեր շնորհաւորանքին կը միացնենք այն մտածումը, թէ եռախորհուրդ այս մատենը կրնար մատուցուի ման առանձին երեք հատորներով: Այդ պարագային, վստահաբար՝ գերիշխողը պիտի ըլլար արուեստի մեկնաբանը, մամ ու թերեւս աւելի ընդարձակ տեսադաշտով իրականացած «Գառզու» հատորին: Սփիւռահայ իմացապաշտ միտքը առաւելաբար պիտի ուզէր ողջունել այս ոսկի երակը իր ստեղծագործութեան: Նոյն չափով, պիտի հրեւոյր մեր սիրտը, ի կատարումն իր երգիծանկարչական փորձերուն:

Սակայն, կեանքի պայմանները դառն են:

Հրապարակագրութիւնը կը մամնի խորթ մօր մը՝ որ շատ կը պահանջէ մեզմէ,

սակայն՝ քիչ կը վերադարձնէ մեզի:

Դրաւոր այս գրոյցս, որ սկսաւ ստուարածաւալ սոյն հատորին բովանդակութեան ծանօթանալով, հաւանաբար հետագային դուռ քանայ մեր մտածումներու շարքի մը, օրինակի համար՝ եթէ առանձնացնել ուզենմ «Միծաղ»ի եւ երգիծանկարչութեան բաժինները:

Նոյն նժարներու վրայ գետեղուած կշռաբարբեր կան նաեւ գեղարուեստի այլ մարգերու վարպետներու մասին գրած իր յօդուածներում մէջ, որոնք՝ եթէ մէկ կողմէն կու գան յայտնաբերելու մութի մէջ կորսուելու դատապարտուած մտածումի

եւ զգացումի գեղարուեստական արտայայտութիւններ, միւս կողմէ՝ կ'երաշխաւորեն իրաւութիւնը մեկնաբանող արուեստի ժննդատին լուրջ մօտեցումին ու պայծառ իմացականութեան:

Այս մտածումներով կ'ողջունեմ ներկայ հատորին երեսումը, շնորհակալ զգացումներով՝ հանդէպ հեղինակին եւ իր գրչակից գոյգ քարեկամներուն՝ Արա Գալայեանին եւ Վաչէ Ղազարեանին, որոնք եղան մասնակից տպագիր գիրքով յաւերժութեան յանձնելու Քեօսեանին մամուլի մէջ ցրուած գրութիւնները, Գիրի եւ Գիծի հարուստ ներաշխարհը:

ԱՐԱՄ ՍԵՓԵԹՅԵԱՆ

ՔԱՆԴՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՇԻՆՈՂՆԵՐԸ

Ելլողի Սուլթանը՝ իր մօտ կանգնէ նշանաւոր Պալեան ճարտարապետը եւ ցոյց տալով ընդարձակ տարածութեան մը վրայ եղած հին տունները, ուզէ որ քանդուին ատոնք եւ այդտեղ կառուցուի հոյակապ պալատ մը:

Քանդումներու ժամանակ Սուլթանը այցելեց պալատին վայրը եւ սկսաւ հարցնել աշխատողներուն անունները:

Նկատելով որ բոլոր գործաւորները թուրքեր են, Հասան, Ահմետ, Մուհամետ, շատ գոհ կը մնայ եւ խօսքը Պալեան էֆենտիին ուղղելով կ'ըսէ.

– Ապրիս, շատ ապրիս, Պալեան էֆենտի, որ բոլոր թուրքերը գործի լծեր են:

Երբ Պալատը կիսովին կառուցուած էր, կրկին անգամ Սուլթանը կ'այցելէ ու կը հարցնէ գործաւորներուն անունները, Գրիգոր, Վահէ, Պետրոս...

– Այս չեղաւ, հիմա ալ միայն հայերը կ'աշխատեցնես կոր:

– Առաջիկաները վեհափառ տէր, քանդողներն էին եւ վերջիները՝ շինողները:

Մանրավէպեր, էջ 189

Վ. Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻԻԼԿԵՐԵԱՆ